

Workbook 1 The Ottoman Empire

CDRSEE (Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi)

Selanik, 2005, 136 s.

Sibel YALI*

Bu yazıda sizlere Güneydoğu Avrupa (Balkanlar)'da Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi (CDRSEE) tarafından ortak tarih projesi (The Joint History Project, JHP) çerçevesinde hazırlanan bir çalışmadan ve bu çalışmanın çıktılarından bahsetmek istiyorum. JHP programı, tarihçi, diplomat, dilbilimci birçok uzmandan oluşan bir ekip tarafından öğretmenlerin tarih öğretiminde çok yönlü bakış açısı ile yazılmış bir materyal ihtiyacını karşılamak ve balkanlardaki okullarda tarihin öğretimini değiştirmek amacıyla geliştirilmiştir. Projenin ana çıktısı olarak dört ana başlıktan oluşan bir tarih seti yayınlanmıştır. İlgili çalışmanın Balkanlarda konuşulan diller başta olmak üzere İngilizce, Almanca ve Japonca dillerini kapsayacak şekilde 11 farklı dile çevirisi yapılmıştır. Tarih seti, 2009 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından önerilmiştir. Bu kitaplar 2010 yılında USAID Proje ödülüne, 2013 yılında Friedrich-Ebert-Stiftung İnsan Hakları Ödülü'ne layık görülmüştür.

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, e-posta: ataman_si@yahoo.com

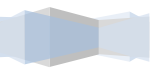
(CDRSEE)¹ 1998 yılında bir grup işadami ve diplomatın girişimi ile Selanik’te kurulmuştur. Güneydoğu Avrupa’da demokratik ve huzurlu bir ortam geliştirilmesine katkı sağlamak amacı ile hareket eden kuruluş bölgedeki halklar arasında uzlaşma ilkelerini savunan sosyal sorumluluk projeleri üretmektedir. Bu projelere Avrupa Birliği tarafından ciddi destek sağlanmaktadır. Bu projelerden biri de editörlüğünü Prof. Christina Koulouri’nin yürüttüğü “*Ortak Tarih*” projesidir. Ortak Tarih Projesi (JHP) Güneydoğu Avrupa’nın tüm ülkelerinde tarihsel araştırma ve öğretimde önemli bir değişimi hedefleyen sosyo-politik ve eğitim odaklı bir girişimdir. 1999 yılında (CDRSEE) himayesinde başlayan ve devam etmekte olan girişimin ana amacı öğretmen ve öğrencilerin sürdürülebilir, barışçıl ve demokratik bir geleceğin gerektirdiği becerileri kazanmalarına yardımcı olmaktır. Bu amaçla hazırlanan projede hedef tartışmayı teşvik etmek, çeşitliliği kutlamak ve paylaşılan acı ve başarıların katılımcı tarih öğretimi yaklaşımı ile fark edilmesini sağlamaktır.

Bu amaçla bölgede kullanılan modern tarih müfredatlarının tamamında yer verilen ve “*Osmanlı Devleti*”; “*Güneydoğu Avrupa’da Ulus Devletler*”; “*Balkan Savaşları*” ve “*İkinci Dünya Savaşı*” başlıklarını taşıyan dört ana konu belirlenmiştir. Bu proje için oluşturulan akademisyen kadro² tarafından 2005–2007 yılları arasında bu başlıklar altında dört ana kitap hazırlanmıştır.³ Güneydoğu Avrupa halklarının ortak tarihsel deneyiminin önemli bir bölümünü oluşturması itibarıyla ilk çalışma kitabı “**Osmanlı İmparatorluğu**” olarak ele alınmıştır. Çalışma kitabı Osmanlı’nın bölgede sahneye çıktığı 14. yüzyıldan başlamakta ve 19. yüzyıl başlarında sona ermektedir. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu’nun sonu olmamakla birlikte Balkan devletlerinin oluşumu ile sonuçlanacak ulusal hareketlerin başladığı döneme karşılık gelmektedir. İlgili dönem tüm ülkelerde öğretilmektedir ve doğal olarak anlatıcılarının kültürel ve ulusalcı bakış açılarını içermektedir. Bu nedenle anlatımda etnosentrik bir yaklaşımın ön plana çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca Güneydoğu Avrupa ve Doğu Akdeniz’de egemen olan imparatorluğun tarihi, hatalı ve yanlı şekilde aktarılmaktadır. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu’na yönelik görüşler ve anlatılanlar ilericilik ile gerileme, çok-kültürlü hoşgörü ile zulüm, kurtuluş ile felaket ekseninde gidip gelmektedir. Bu dönemle ilgili çelişen görüşlere batı tarih yazımında da rastlanmaktadır. Zira tarihsel deneyim hem bir arada olmayı hem de çatışmaları

1 Çalışmanın İngilizcesine The Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe. Demeğin web sayfasına <http://www.cdsee.org/home> adresinden erişilmektedir.

2 Akademik kadro bilgilerine http://www.cdsee.org/projects/jhp/history_education_committee adresinden erişilmektedir.

3 İng:The Ottoman Empire, Nations and States in Southeast Europe, The Balkan Wars and The Second World War. Kitapların ingilizce versiyonu <http://www.cdsee.org/projects/jhp/publications> adresinden ücretsiz olarak indirilebilmektedir.

içermektedir. Dolayısıyla bu kitap biraz iddialı olarak tüm bu çelişkilere cevap vermeye çalışır nitelikte görünmektedir.

Mezkûr kitap beş ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde “Balkanlarda Osmanlı Genişlemesi” konusu ele alınmıştır. Bu başlık altında ilgili sürecin ne denli muğlak ve karışık olduğu dile getirilmiş, dönemin insanların sürece yönelik düşüncelerine yer verilmiştir. Bir diğer deyişle tarih kitaplarına yansıyan Balkan uluslarının bir arada uyum içerisinde yaşadığı altın çağ olarak görülen dönemin bir eleştirisi yapılmıştır. Örneğin; İstanbul’un fethi geç dönem Bizans tarihçisi Georgios Sphrantzes’in perspektifinden aktarılmıştır. Vakanüvis Konstantinopolis’in düşmesinin en önemli sebebini 1439 yılında Floransa dini birliğinin sağlanması sonrası Katoliklerin Bizans’a yardımı ihmal ettiği sonucuna bağlamaktadır (s.45-46).

Kitabın ikinci bölümü “*Osmanlı Devleti’nin Kurumları*” başlığı altında kaleme alınmıştır. Bu bölümde Osmanlı siyasi kurumlarının kompleks doğası hakkında fikir verilmesi amaçlanmaktadır. Bölüm alt başlıklarında saray ve sultan kavramları ile devşirme sistemi, toprak, mülkiyet ve idari hukuk kavramları ele alınmıştır. Her konu başlığı altında bir vakaya yer verilmiş ve vaka ekseninde okuyucuya “siz olsaydınız nasıl davranırdınız” temelinde çeşitli sorular yöneltilmiştir. Seçilen vakalar ve okuyucuya yöneltilen sorular çerçevesinde Osmanlı topraklarında hukuk ve adalet kavramının halkın mensup olduğu dine göre şekillendiği sonucuna varılabilir. Bu örnekler özellikle on yedinci yüzyılın başından itibaren ele alınan vakalarda daha belirgin gözlenmektedir. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun durağan ve tekdüze bir oluşum olarak kabul edilmesi de bu bağlamda eleştirilmektedir. Dahası çağdaşları gibi Osmanlı Devleti de iç çekişmeler ve farklılıklar yaşamış, ilerleme ve kriz dönemleriyle karşılaşmıştır. Bu çerçevede Balkan coğrafyası için “*Osmanlı İmparatorluğu’nun ortak tarihsel geçmiş olarak değerlendirilmesi*” Balkan uluslarının bir arada uyum içerisinde yaşadığı *altın çağ* olarak görüldüğü anlamını taşımamaktadır. Bu yorum kitaptaki anlatım ve örneklemelerde göze çarpmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde “Dini Kurumlar, Cemaatler ve Ritüeller” ana başlığı altında, Müslüman, Hristiyan ve Yahudi cemaatleri alt başlıklar altında mercek altına alınmıştır. Her başlık altında bu cemaatlerin ticari, idari, örfi, hukuki, dini ve ilmi yaşamlarına ilişkin örnekler sunulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti’nde “hoşgörü” kavramı farklı görüşler perspektifinden tartışmaya açılmıştır. Balkan halklarının aralarındaki menfaat, fikir, dil, din vb. farklılıklarına rağmen Osmanlı toprakları içinde barış içinde yaşadığı düşüncesinin aksine bir görüş göze çarpmaktadır. Bu görüş çalışmanın devamında daha

detaylı bir şekilde dile getirilmiştir. Okuyucuya yöneltilen sorular ile okuyucunun kendi yorumuna ulaşmasına imkân tanınmıştır(!).

Kitabın dördüncü bölümünde “*Toplumsal Yapı*” başlığı altında gündelik yaşam konusu ele alınmıştır. Bu bölümde sosyal tabakanın betimlenmesinden ziyade insanlar arasındaki etkileşimin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu bölümün kadın ve çocuk kavramlarının tarih yazımına alınması açısından kayda değer olduğunu düşünüyorum zira bu bölümde döneme dair vakalar bu kapsamda değerlendirmeye alınmıştır.

Kitabın beşinci bölümü “*Kriz*” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, “*Doğal Krizler*”, “*Politik Krizler*” ve “*Savaş ve Ayaklanmalar*” alt başlıkları altında incelenmiştir. Doğal Krizler başlığı altında 1758 tarihli İstanbul’daki Kıtık Olayları, 1766 tarihli İstanbul Depremi ve 1813 tarihli Bükreş’teki Veba Salgını konularına değinilmiştir. Politik Krizler başlığı altında Koçi Bey’in risalesinden bir alıntı ile Osmanlı Devleti’ndeki yolsuzluklara referans verilmekte ve ilgili bölümün devamında devlet idaresindeki yozlaşmalara dikkat çekilmektedir. Savaşlar ve Ayaklanmalar başlığı altında da Balkan halklarının ayaklanma nedenleri sosyo-politik ve sosyo-ekonomik açılardan izah edilmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse bu çalışma ile Osmanlı Devleti’nin dinamik bir devlet olduğu görüşü merkeze alınmış ve devletin çağdaşları gibi ele alınması gerektiği düşüncesi kitapta öne sürülmüştür. Bu çerçevede etnosentrik önyargıdan arındırılmaya gayret edilmiş bir çalışmanın hazırlanmış olmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu kitap ile Osmanlı tarihi perspektifinden Güneydoğu Avrupa tarihinin anlatılmasının amaçlandığı söylenemez. Ancak gerek referansları ve gerek metodolojisi bakımından çalışmanın değerli olduğunun vurgulanması gerektiğine inanıyorum. Bu bağlamda kitabın Türkçe çevirisine erişimin olmayışını da bir eksiklik olarak görüyorum. Nitekim projenin ilk çıktısı olan, “*The Ottoman Empire*” isimli kitap, Sabancı Üniversitesi’nden Profesör Halil Berktaş ve Bükreş Üniversitesi’nden Profesör Bogdan Murgescu önderliğinde hazırlanmış. Kitap 11 farklı dile çevrilmiş ve Türkçe dili hariç online olarak yayında. Bu kitabın Türkçe hazırlanması ve CDRSEE web sayfalarından online olarak okuyucuya sunulmasının ivedi olduğu kanaatindeyim.

Bununla birlikte çalışmanın rasyonel yönlendiriciliği -özellikle lise müfredatına yönelik okuyucu kitlesine sesleniş biçimi- dikkatimi çeken noktalardan biri ve belki de en önemlisi. Zira okuyucuya yöneltilen sorular “zaten kitabın bir misyonu var ve bu misyona yönelik uygun ve tek bir cevap var” diye düşündürüyor insanı. Örneğin; “*Balkanlarda Osmanlı idaresi olmasaydı halkların durumu nasıl olurdu*”; “*devşirme sistemi için elinden yavrusu*

alınan bir annenin dramı nasıldı”; “bir Hristiyan kadının bir Müslüman kadına kıyasla daha fazla tacize uğradığını düşünüyor musunuz” tarzı ve buna benzer sanal sorular. Bir tarih kitabında bu şekilde sanal sorular sorulmasının manasını nasıl yorumlamalı? Bu bağlamda bu çalışmanın sorgulanması gerektiğine inanıyorum. Zira geçmişteki vakaların günümüz etik normları üzerinden değerlendirilmesini doğru bulmuyorum. Kitapta bu tarz sorular sorulması yerine okuyucuya konuyla ilgili olarak farklı görüşleri içeren bir okuma listesi sunulması daha “rasyonel” olurdu sanırım. Yüz otuz altı sayfalık bir çalışmadan bu içeriği beklemek doğru olur muydu? Elbette. Böylece Osmanlı Devleti hakkında daha fazla ve derinlemesine bilgi sahibi olunmasına imkân tanınacağı kanaatindeyim. Hele ki proje Avrupa Birliği tarafından öneriliyor ve destekleniyor ise!